

staande beeld van de zeventiende-eeuwse Nederlandse schilderkunst en wel in cultuurhistorische zin.

E.O.G. Haitsma Mulier

Jacques Dane, ed., *1648. Vrede van Munster. Feit en verbeelding* (Zwolle: Waanders, 1998, 232 blz., f75,-, ISBN 90 400 9219 2).

In 1998 werden ter gelegenheid van 350 jaar Vrede van Munster zes tentoonstellingen gehouden over thema's die met dit vredesverdrag van 1648 verband houden. Dit boek is de verslaglegging over dezelfde thema's, gegroepeerd in vier historische bijdragen (feit) en drie kunsthistorische artikelen (verbeelding). Een selectie daarvan wordt hier besproken.

De inleiding van Simon Groenveld, 'De Vrede van Munster. Einde en nieuw begin' (11-43) schetst de periode 1500-1650 in Europa als een overgangstijd. Het is een heldere samenvatting van de bestaande literatuur. Groenveld presenteert echter ook eigen opvattingen als behorend tot de historische *communis opinio*. Een voorbeeld daarvan is zijn idee dat de zeven Staten-colleges van de Republiek hun oorspronkelijke bevoegdheden combineerden met de vroegere vorstelijke functies, waardoor hun macht feitelijk absoluter was dan die van vrijwel iedere Europese monarch (25); een verrassend perspectief, met name omdat de Republiek juist een 80-jaren durende strijd voerde tegen de als absolutistisch beschouwde Spaanse monarchie.

Van de historische artikelen biedt de bijdrage van de hoofdconservator van het Delfts Legermuseum Jan Piet Puype, 'Hervorming en uitstraling. Tactiek en wapens van het Staatse leger tot de Vrede van Munster en hun invloed in andere Europese landen' (47-81) een leesbare inleiding op een specialistisch thema. Minder goed te volgen voor de leek zijn de discussies die Puype aangaat met andere militaire historici. De vele taal- en stijlfouten zijn ergerlijk. Zo pleit de schrijver voor meer aandacht voor de cavalerie, want behalve dat deze een expliciete rol vervult, is zij 'ook bij afwezigheid steeds impliciet manifest' (80). Overigens fungeert in dit artikel over oorlogvoering de Vrede van Munster slechts als tijdsbepaling.

Datzelfde geldt voor het artikel van Wiebe Bergsma, 'De godsdienstige verhoudingen tijdens de Vrede van Munster' (83-105), waarvoor de tentoonstelling in het Utrechtse Catharijneconvent 'Geloven in verdraagzaamheid?' de achtergrond vormt. De auteur beantwoordt de vraag van de tentoonstelling bevestigend en schetst de religieuze pluriformiteit en tolerantie in de Nederlandse Republiek. Deze staat kent geen landskerk, maar wel een gereformeerde publieke kerk, een concept dat door Bergsma helder uitgelegd wordt. Het artikel kent helaas twee belangrijke beperkingen. De strijd binnen de calvinistische kerk tussen de orthodoxe contraremonstranten en de vrijzinnige remonstranten komt slechts in enkele illustraties aan de orde. Van de drie belangrijkste religieuze stromingen naast de calvinisten worden alleen de dopers apart behandeld; de joden en katholieken komen slechts aan bod in de paragraaf over de 'Getalsmatige verhoudingen'.

De kunsthistorische verbeelding van de historische feiten komt aan bod in de bijdrage van Michel P. van Maarseveen en Jos W. L. Hilkhuijsen, 'Van Breda tot Hulst - Van schilderij tot tegel. Voorstellingen van het krijgsbedrijf op schilderijen, prenten, penningen en tegels in 1625 en 1645' (135-171). Met behulp van twee peiljaren, het jaar van het beleg van Breda en van de inname van Hulst, worden van vier kunst disciplines de belangrijkste ontwikkelingen weergegeven in de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden. Daarbij ligt de nadruk sterk op de schilderkunst en wordt de uiterst belangrijke historische prent enigszins onderbelicht. In verband met het thema van de bundel bevreemdt de behandeling of beter gezegd afhandeling van het afwijkende uiterlijk van de vele penningen die ter gelegenheid van de Vrede van Munster zijn

geslagen: 'Dit heeft enerzijds met het onderwerp te maken — de vrede wordt immers op een andere manier verbeeld dan de oorlog — terwijl anderzijds nieuwe penningmakers op het toneel verschijnen' (166); daar blijft het bij.

In 'De Vrede verbeeld. Zeventiende-eeuwse vredes in de prentkunst' (173-203) vergelijkt Emilie M. L. van der Maas de verbeelding van verschillende vredesverdragen van de Republiek, van het Twaalfjarig Bestand in 1609 tot en met de Vrede van Rijswijk van 1697. De bekende ets van Suyderhoef naar een schilderij van Ter Borch van de bezwering van de Vrede van Munster op 15 mei 1648 werd een voorbeeld voor graveurs van andere vredessluitingen. De graveurs, zelden zelf aanwezig, baseerden zich doorgaans op ooggetuigenverslagen of andere afbeeldingen, maar streefden naast waarheidsgetrouwheid ook naar een zo goedkoop mogelijke productie, inclusief hergebruik van koperplaten. Van der Maas behandelt de verschillende fasen van een verdragsluiting, van de begroeting van de onderhandelaars tot en met de viering van de vrede, en gaat daarbij waar mogelijk na in hoeverre de afbeeldingen overeenstemmen met de werkelijkheid. Dat is niet altijd even nuttig. Zo telt de paragraaf 'Eedsweren bij kaarslicht' maar vijf regels; gemeld wordt slechts dat de afbeelding van de ondertekening van de Vrede van Rijswijk bij kaarslicht deze historische gebeurtenis juist weergeeft.

De bundel is bedoeld voor een geïnteresseerd lekenpubliek en is mijns inziens geslaagd in die opzet. Alle artikelen weten een evenwicht te vinden tussen voor leken leesbare en lezenswaardige informatie en voor vakgenoten interessante discussiebijdragen. De prachtige vormgeving van het boek sluit daarbij aan, met als enige kritische kanttekening dat de afbeeldingen doorgaans vrij klein zijn afgedrukt, waardoor details verloren gaan.

Ruud van den Berg

W. Klooster, *Illicit riches. Dutch trade in the Caribbean, 1648-1795* (Leiden: KITLV press, 1998, xiv + 283 biz., f50,-, ISBN 90 6718 123 4).

In 1713 verloor Nederland het Spaanse asiento op de slavenhandel aan de Engelsen. Tot dat jaar was Curaçao hét slavendepot voor de Spaanse koloniën in de Amerika's. Dit verlies van het privilege om slaven te mogen verkopen aan de Spanjaarden veroorzaakte in 1715 een probleem op Curaçao. Voor de duizend slaven die dat jaar op het Nederlandse eiland arriveerden om verkocht te worden was geen markt. Ze bleven dan ook op Curaçao. Vanaf die tijd kozen de, illegaal opererende, slavenhandelaren er steeds vaker voor Suriname en de daaraan grenzende Nederlandse bezittingen Berbice, Demerary en Essequibo aan te doen. De prijzen die ze hier voor de slaven kregen waren ook hoger. Lobbywerk van Zeeland in de Staten-Generaal leidde in 1730 tot een uitgekleeft octrooi van de WIC. Het monopolie op de Nederlandse slavenhandel dat de WIC geruime tijd had bezeten, werd grotendeels opgeheven. Het gold nog alleen maar voor de slavenhandel in Suriname, Berbice en Essequibo. De smokkelaars konden hun handelsactiviteiten nu op legale basis voortzetten.

Deze ontwikkelingen betekenden echter niet dat Curaçao zijn functie als stapelmarkt verloor. Integendeel. Gedurende de achttiende eeuw waren de omvang, waarde en winsten van de Nederlandse Caribische transitohandel, aldus Klooster, veel groter dan historici tot nu toe dachten. Smokkelaars en andere illegaal opererende kooplui namen een groot deel voor hun rekening. Curaçao, maar ook St. Eustatius waren doorvoerhavens voor allerlei handelswaar en voor Afrikaanse slaven. Nederlandse handelaren vervoerden producten, zoals Nederlandse textiel, via Curaçao naar hun afnemers, vooral Venezolanen. De Nederlanders sloegen op de kust van Venezuela, op Curaçao en op St. Eustatius tropische producten in zoals cacao, tabak, sui-